

Urszula Sadowska

"Filozofia ekologii rodziny ludzkiej w systemie środowiska społecznego, kulturowego i przyrodniczego",
Mariusz Ciszek, Siedlce 2012 :
[recenzja]

Studia Ecologiae et Bioethicae 11/3, 197-202

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mariusz Ciszek, *Filozofia ekologii rodziny ludzkiej w systemie środowiska społecznego, kulturowego i przyrodniczego*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2012, ss. 287.

W dobie systemowego podejścia do świata nie dziwi wpisywanie różnorodnych jego elementów w ramy systemu. Mariusz Ciszek nowatorsko poddał analizie systemowej instytucję rodziny, określając ją mianem odrębnego ekosystemu. Przedstawiona koncepcja może wesprzeć badania prowadzone na gruncie różnorodnych problemów zagrażających bezpieczeństwu populacji, w tym także szeroko pojmowanemu, bezpieczeństwu ekologicznemu.

Autor szczegółowo wprowadza do problematyki ekologii rodziny i związanej z nią ekologii człowieka. Pojęcie „ekologia rodziny” nie doczekało się jak dotąd w Polsce rozszerzonego opracowania. Przez wzgląd na systemowe ujęcie ekologii i szeroki zakres nauk społecznych związanych z rodziną, stanowi niewątpliwie interdyscyplinarną, a więc niełatwą w określeniu, dziedzinę. W monografii rozróżniono przynależność człowieka jako organizmu, przedstawiciela gatunku *Homo sapiens* do środowiska przyrodniczego, a jako osobę, byt psychofizyczny do środowiska kultury, współtworzonego przez nią. Autor nie ogranicza się tylko do biologicznej, czy społecznej natury człowieka, ale ukazuje go również przez pryzmat analiz filozoficznych, gdzie udowadnia, z wykorzystaniem etyki i antropologii, odmienność bytu ludzkiego od innych bytów przyrodniczych. By opisywać system należy wskazać pewien model. W monografii podstawę modelu stanowi rodzina. Określono ją jako podstawowe i najbliższe środowisko życia każdego człowieka, spełniające funkcje biologiczne, społeczne i kulturowe. Podstawowe funkcjonalności rodziny zapewniają ciągłość istnienia całych populacji, jak i gatunku ludzkiego. Autor model określił mianem „mo-

delu reprodukcji biokulturowej”. Wskazuje na potrzebę wkomponowania osoby ludzkiej w środowisko ludzkie, będące w dwóch przenikających się wzajemnie wymiarach – przyrodniczym i sztucznym.

W kolejnych rozdziałach monografii zagłębiamy koncepcję rodziny w różnych ujęciach. Określona zostaje rodzina i postulat ochrony jej środowiska z perspektywy nauk humanistycznych i ekologicznych, z wykorzystaniem pojęć i teorii stosowanych dotychczas przez socjologów i ekologów w tym zakresie. Kolejny kontekst ujmuje ekologię rodziny i problem ludzkiego bezpieczeństwa od strony normatywno-pedagogicznej i sozologicznej. Ujęcie sozologiczne zaprezentowane zostało na przykładzie postulatu ekologii rodziny ludzkiej Józefa M. Dołęgi, normatywno-pedagogiczne natomiast w odniesieniu do ekologii humanistycznej Jana Pawła II. Ponadto w tej części zostało przytoczone interesujące odniesienie ekologii rodziny do ekomedycyny i nawiązanie do koncepcji profesora Włodzimierza Fijałkowskiego, w której poza klasycznym medycznym podejściem do tematu, nie brakuje refleksji nad podstawowymi założeniami filozoficzno-etycznymi. Profesor wyodrębnia szereg skażeń ekologicznych, których dokonuje swoimi czynami człowiek, takich jak: antykoncepcja czy aborcja. Fijałkowskiego martwi bezduszne podejście współczesnego człowieka do istoty życia. Stworzył projekt „Ekologicznej Odnowy Prokreacji”, w której krytykuje antykoncepcję, wskazując na jej rozliczne negatywne skutki i proponuje jako alternatywę Program Naturalnego Planowania Rodziny. Opierający się na etyce neotomistycznej program zgodny z zasadami ekomedycyny, wpisał się dokładnie w przesłanie Jana Pawła II, ale także w promocję zdrowia realizowaną przez Światową Organizację Zdrowia (WHO). Następnie Ciszek przedstawia ekologię rodziny i człowieka z perspektywy stosowanych nauk społecznych w modelu systemowym i interakcyjno-terapeutycznym. Autorem ogólnej teorii systemów jest Ludwíg von Bertalanffy (lata 30. XX w.). W kolejnych latach teoria ta była przenoszona na kolejne dziedziny naukowe, w tym także na nauki społeczne. Kontynuatorami tej teorii na płaszczyźnie socjologicznej, zgodnie z ujęciem strukturalno-funkcjonalnym byli

m.in. W. Goode, T. Parsonse, R. Bales, W. Buckley. O implikacjach psychologiczno-socjologicznych charakteryzujących rodzinę jako system, dowiedzieć się można m.in. z badań M. Ryś, M. Bowena, D. Fielda. Psychologia systemowa potwierdza wpływ społeczności rodzinnej oraz otoczenia społecznego, poprzez interakcję i komunikację, na jednostkę. Równocześnie społeczność rodzinna stanowi elementarną komórkę społeczeństwa i kształtuje je. Społeczeństwo i rodzina wchodzą w typową relację powiązaną sprzężeniem zwrotnym. Na podstawie przedstawionych koncepcji ekologii rodziny w nurcie systemowym (głównie amerykańskie), zgodnie z metodologicznymi wytycznymi Bertalanffy'ego, autor wypracowuje proste zasady funkcjonowania ekologicznego systemu rodziny i definiuje jego kolejne elementy. Zaprezentowane zostały ciekawe koncepcje funkcjonowania człowieka i rodziny w różnych strukturach i systemach środowiska, z perspektywy ujęć teoretyczno-badawczych. Koncepcja ekologii rodziny wg Ch. Connard i R. Novick wskazuje rodzinę jako pierwszą siłę oddziałującą na dziecko, następnie działa nieformalna sieć społeczna (szkoła, środowisko pracy), dalej profesjonalne organizacje społeczne i na końcu, najszerszy system ekologiczny, jakim jest społeczeństwo (polityka społeczna, kultura, gospodarka). Natomiast w teorii systemów ekologicznych (bioekologicznych) Urie Bronfenbrennera wyróżnionych zostało pięć sprzężonych zwrotnie systemów – struktur środowiska, z których bezpośrednio oddziałują na człowieka, kolejno: mikrosystem (najbliższe środowisko), mezosystem (łącznik), egzosystem (szersze środowisko społeczno-kulturowe), makrosystem (globalny kontekst kultury). Odminną koncepcję wypracowały M. Buboltz oraz M. Sontag, w której określiły trzy typy środowisk oddziałujących według działania sprzężenia zwrotnego na rodzinę: pierwsze – środowisko materialne człowieka, następnie środowisko społeczno-kulturowe oraz najszersze, środowisko naturalne fizyczno-biologiczne. Część wprowadzającą zwięźlił szeroko opisany rozdział, ukazujący ekologię rodziny w aspekcie ekologii człowieka. Wskazał jednoznacznie na trafne usytuowanie ekologii rodziny, prezentując szereg wspólnych cech obu dziedzin, chociażby na

plaszczyźnie problemów: filozoficznych człowieka ze środowiskiem, biospołecznych środowiska człowieka, ekologicznych biologii człowieka czy też związanych z kulturowymi zachowaniami przystosowawczymi człowieka.

Drugą część monografii stanowi autorska próba wypracowania przyrodniczo-humanistycznego modelu ekologii rodziny i ekologii człowieka, w ujęciu systemowym i holistycznym. Najpierw wyeksponowane zostały problemy związane z naturalistycznym pojmowaniem społecznych zachowań człowieka oraz funkcji rodziny. Zagadnienie zdecydowanie ubogaca kontekst ewolucyjny oraz socjobiologiczny (przywołanie E. Wilsona), które tłumaczą wiele zachowań społecznych. Jako propozycję wskazano połączenie czynników społeczno-kulturowych z biologicznymi determinantami, zgodnie z interdyscyplinarną koncepcją ekologii rodziny i człowieka. Jednak sam aspekt biologiczny i społeczny ograniczałby znacznie osobę ludzką. Dlatego autor słusznie zaprezentował filozoficzno-etyczne (podał krytyce etykę ewolucyjną) i antropologiczne przesłanki, które wzmacniają koncepcję człowieka, szeroko omawianą przez ekologię człowieka. Zaprezentowany przez Ciszka model reprodukcji biokulturowej stanowi podstawę nowatorskiego ujęcia ekologii człowieka i rodziny ludzkiej. Model ten złożony jest z następujących podsystemów: kultura, rodzina, człowiek, społeczeństwo, w obliczu wskazanych wcześniej, rozbudowanych modeli, słusznie ograniczony do tych czterech komponentów. Kluczową rolę odgrywa rodzina, będąca przekąźnikiem wartości społeczno-kulturowych (reprodukcja społeczno-kulturowa) oraz podtrzymująca ciągłość istnienia gatunku (reprodukcja biologiczna). Wszystkie elementy modelu, mechanizm jego działania zostały skrupulatnie opisane, podobnie jak znaczenie środowiska naturalnego w procesie reprodukcji. W obliczu kryzysu ekologicznego istotnie wskazuje również na negatywne oddziaływanie środowiska społeczno-kulturowego na przyrodę. Ponadto wypracowany został jeszcze jeden ciekawy model: ekologiczny model środowiska osoby ludzkiej, określający kolejne elementy ekosystemu każdej jednostki, gdzie środowisko przyrodnicze stanowi

podsystem „zerowy” (wyjściowy), środowisko rodzinne – podsystem pierwszy, regionalno-lokalne otoczenie społeczne – podsystem drugi, środowisko społeczno-kulturowe – podsystem trzeci, środowisko kulturowo-cywilizacyjne – jako podsystem czwarty oraz nadsystem jako całość środowiska przyrodniczego ze wszystkimi zawierającymi się w nim komponentami i środowisko kosmiczne, otaczające Ziemię. Podsumowując, autor podkreśla znaczenie dla istnienia osoby ludzkiej obu typów środowisk – przyrodniczego i sztucznego, razem stanowiących globalny system, naturalne środowisko życia osoby ludzkiej. Ich ochrona pozwoli zapewnić człowiekowi bezpieczeństwo i umożliwi jego przetrwanie zarówno jako gatunku *Homo sapiens*, i jako ludzkiej osoby. Ważne jest podkreślanie na każdym kroku działania sprzężenia zwrotnego w tychże relacjach, środowisko oddziałuje na człowieka, umożliwia mu funkcjonowanie, a z drugiej strony to właśnie osoba ludzka jest kreatorem i podmiotem rozlicznych interakcji zachodzących w otaczającym go systemie.

Zdecydowanym atutem monografii jest zamieszczony aneks, który rozwija perspektywę antropologiczno-filozoficzną w odniesieniu do relacji między ewolucjonizmem a pochodzeniem człowieka. Rozbudowane wyjaśnienie pojęć i teorii zastosowanych przez autora, rozwiewa wszelkie wątpliwości i doskonale uzupełnia wybraną drogę opracowania koncepcji systemowego ujęcia ekologii rodziny w myśl podstawowych zasad rozwiniętej już, ekologii człowieka.

Monografia trafiająca w ręce czytelnika, została rzetelnie wypracowana, przy tym konstrukcja jest logicznie spójna, a język przystępny dla różnego rodzaju odbiorców. Zdecydowaną zaletą jest innowacyjność autora w prezentowanej koncepcji oraz sama idea systemowego podejścia i wypracowania przyrodniczo-humanistycznego modelu niezdefiniowanego dotychczas dokładnie, pojęcia ekologii rodziny. Od strony edytorskiej, warto podkreślić na plus wyróżnienia ważnych pojęć pojawiających się w tekście oraz szczegółowe wyjaśnienia lub przykłady szerzej opisywane w przypisach (czasem aż nazbyt rozbudowane). Rozdziały są jasno określone, ponadto nie są zbyt długie, dzięki

czemu łatwo odnaleźć interesującą czytelnika kwestię. Praca stanowi zdecydowanie szeroko wypracowaną monografię, wartościową merytorycznie i naukowo, z informacjami z różnych dziedzin, w związku z czym odbiorcy różnych dyscyplin naukowych odnajdą odpowiedzi na ważne dla nich pytania.

Urszula Sadowska
Instytut Ekologii i Bioetyki, UKSW